Dr Ivan Čolović

HUMANISTIČKA MISAO SLOBODANA BELJANSKOG*

Drago mi je što, posle dvanaest godina, ponovo učestvujem u promociji jedne knjige Slobodana Beljanskog. Krajem 1999. promovisali smo dve njegove knjige. Jedna je bila *Poetika prava – Politika filozofije*, koju je objavila „Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića”, a druga *Pravo i iluzija*, objavljena u „Biblioteci XX vek”.

U međuvremenu je mnogo vode proteklo Dunavom, u Srbiji su se dogodile važne stvari, dogodila se smena vlasti, takozvana petooktobarska revolucija, ubijen je Zoran Đinđić, umro je Slobodan Milošević, u Hagu je suđeno ili se još sudi odgovornima za ratne zločine devedesetih, od pre nekoliko godina zemljom upravlja koalicija okupljena pod sloganom „za evropsku Srbiju”. Ali ništa od toga nije dovelo do pravih promena, do odlučnog zaokreta u srpskoj politici u odnosu na politiku devedesetih. Ambijent u kome se danas nalazimo u osnovi nije mnogo promenjen u odnosu na stanje pre dvadeset godina. Daleko smo od druge obale, kako u ovoj knjizi kaže Slobodan Beljanski.

Zbog toga, zbog te blokade, uglavnom samonametnute, zbog tog skoro nepromenjenog ambijenta u kome već dve decenije živimo, oni koji danas razmišljaju i pišu o prilikama u kojima se nalazimo u situaciji su da moraju ponovo da se bave skoro istim krugom problema koji su bili aktuelni i pre dvadeset godina. To važi i za ovu Slobodanovu knjigu. Ona se čita kao treći deo trilogije o istom vremenu i o istim temama kojima su posvećene druge dve ovde pomenute knjige: *Poetika prava* i *Pravo i iluzija*, mada su one objavljene još 1999. godine.

* Dana 5. decembra 2011. godine u Advokatskoj komori Vojvodine u Novom Sadu održana je promocija knjige dr Slobodana Beljanskog *Druga obala. Ogledi o zlu kulture i kulturi iskupljenja* (Pešćanik, Beograd, 2011). Objavljujemo reč dr Ivana Čolovića i reč prof. dr Vesne Rakić Vodinelić na promociji knjige.

Nekoliko reči o *Drugoj obali*, o ovim, kako glasi podnaslov „Ogledima o zlu kulture i kulturi iskupljenja”. U ovoj prilici ja ću izdvojiti samo nekoliko autorovih teza, koje su privukle moju pažnju, bez pretenzije da to bude celovit prikaz knjige, jer svako ko je knjigu imao u rukama zna koliko je njen sadržaj bogat.

Ali, najpre nešto o Slobodanovoj erudiciji. Često se na ovakvim promocijama uzgred pohvali autorova erudicija, pa se prelazi na ono glavno. Međutim, kad je reč o erudiciji ovog našeg autora, ona je deo glavnog. Mislim na njegovu filozofsku i književnu erudiciju, koja mene – a verujem i druge njegove čitaoce – već godinama impresionira. Mene impresionira pre svega zbog toga što za Slobodana Beljanskog filozofija i književnost nisu područja u koja se on sklanja da bi predahnuo, da bi se odmorio od svog pravničkog posla i od svog društvenog angažmana. Ne. Slobodan u filozofiji i književnosti nalazi podlogu, nalazi oslonce za svoj ukupni rad, pa se može reći da ih on praktikuje i u svom pisanju i u svom javnom delovanju.

Na primer, kad pominje Aristotela, Platona, Monteskeja, Kanta, Huserla, Popera i mnoge druge filozofe, kad prevodi i analizira Eliota i Ezru Paunda, on to ne radi da bi pobeo od junaka naše stvarnosti. Pogledajte indeks imena, pa ćete tu, uz Aristotela i Platona i ostale filozofe, naći i Slobodana Miloševića i Ivicu Dačića i Slavicu Đukić Dejanović i Vojislava Koštunicu i Vuka Jeremića i Slobodana Samardžića... Dakle, ovi „Ogledi o zlu kulture i kulturi iskupljenja” nisu samo akademska rasprava, nego i pokušaj da se odgovori na jedno izuzeteno važno – ako ne i najvažnije – pitanje, na pitanje ovde aktuelno više od dvadeset godina – ako ne i mnogo duže. A to je pitanje kako iskoračiti iz političke tradicije koja čini da se u Srbiji vlast više temelji na kultu krvi i tla nego na poštovanju čoveka i na tome zasnovanim zakonima.

Da bi odgovorio na to pitanje, Slobodan Beljanski podvrgava iscrpnoj proverbi naša shvatanja kulture i opravdanost dosta rasprostranjenog uverenja da je u kulturi spas od svakog zla. Evo, ukratko, nekih rezultata ove njegove provere. Na prvom mestu, stoji autorovo upozorenje da kultura nije neka jedinstvena, homogena i monolitna oblast i, što je možda još važnije, tu je zaključak da kultura nije samo carstvo humanih vrednosti, carstvo dobra, da ona nije nekakvo neproblematično utočište od zala ovoga sveta, od nasilja, od varvarstva. A ona ima takvu reputaciju, budi, na primer, iluzornu nada da ćemo od zle politike moći da pobe gnemo u kulturu.

Naprotiv, ima „zla u kulturi”, poručuje Beljanski. U njoj prebiva i duh Elektre, to jest duh slepe odanosti kultu predaka, duh iracionalnih sila, krvi i tla. Štaviše, Beljanski će reći i nešto skandalozno za dobronamerne, ali naivne ljubitelje kulture. Reći će da se zlo i rađa u kulturi, da zlo može ponići samo iz kulture.

To je zaključak pažljive analize nekih od najznačajnijih klasičnih i modernih filozofskih i socioloških ideja o kulturi i njenim vrednostima, ali i razmišljanja o našoj savremenoj kulturi. Uz rizik da pojednostavim njegovu argumentaciju, reći ću da Beljanski zlo posmatra ne kao prirodno, spontano ispoljavanje nagona, nego kao efekat određenog tipa socijalizacije, učenja, obuke, usmeravanja. A postoje društva, postoje ideologije, postoje politički programi, postoje mitovi, koji vaspitavaju za zlo, koji uče mržnji i nasilju.

Na nizu primera, Beljanski u ovoj knjizi pokazuje da su ovde u Srbiji već decenijama na delu takve ideologije, ideologije mržnje, ideologije poslušnosti i antihumanizma, ideje organske kulture. Najduže se on zadržao analizirajući ideju takozvane istorijske žrtve kod Dobrice Ćosića, ali i kod Marka Ristića, pokazujući da dva inače suprotstavljena ideološka tabora promovišu vrednosti kolektivizma nasuprot i na štetu pojedinca, odnosno poštovanja ljudskih prava.

Posebno se Slobodan u ovim ogledima bavi nacionalističkom ideologijom, koja je obnovljena i oživljena u postkomunističkom periodu, i na nacionalističkom shvatanju kulture. To je ono shvatanje u kome se kultura posmatra kao medijum takozvanog duha naroda, koji se nekad zvao rasom, a danas eufemistički nacionalnim ili etničkim identitetom. To je shvatanje kulture u kome je ona svedena na nacionalističku mistiku, gde kultura igra ulogu čuvara nacionalne supstance koju naši neprijatelji nastoje da unište, pa je kultura stalno u ratu, i sa svetom i sa unutrašnjim neprijateljima.

I ovde Beljanski ne ostaje na planu akademske, teorijske rasprave, nego se javlja kao kritičar sadašnjih prilika u Srbiji, osvrće se na razne poteze vlasti, na izjave političara. Tako će on čitaoca ove knjige podsetiti na jedan intervju u kome je pre dve godine nekadašnji premijer Koštunica govorio o evropskim integracijama Srbije. Izjavio je da Srbija ne treba da ulazi u EU, jer ni Norveška nije tamo, pa joj ništa ne fali. A na primedbu novinara da Norveška ima naftu, on je odgovorio: „Imamo nešto što je vredno kao ta norveška nafta – Kosovo.”

Ali, Beljanski ne ostavlja čitaoca svoje knjige bez izlaza, bez nade, ne završava se njegova knjiga upozorenjem da su koreni zla u kulturi. Jer, reći će on, u kulturi ima i dobra, odnosno postoje i kulture koje čoveka vaspitavaju za dobro. Jer ni dobro nije u čovekovoj prirodi, pa se o njemu on mora brinuti, odnosno mora ga kultivisati. Dakle, ne bojte se, ima spasa i on je zaista u kulturi, ali ne u bilo kojoj, nego u kulturi koju Slobodan Beljanski naziva kulturom iskupljenja.

U svom pledaojau za takvu kulturu, za kulturu dobra i iskupljenja, Slobodan Beljanski nastoji da rehabilituje, da spase i neke koncepte, neke ideje koje su totalitarne ideologije, a posebno nacionalizam, a posebno klerikalni nacionalizam, kompromitovale. Tako već reč iskupljenje – u podnaslovu knjige – pokazuje nameru autora da je ne prepusti nacionalističko-verskoj retorici.